

Knin erődje – Dalmácia és Horvátország kulcsa

Knin nevét a közelmúlt történései során oly gyakran megemlézték, hogy szerepét és jelentőségét, nem kell külön kifejtteni. E kivételes stratégiai és kereskedelmi-forgalmi jelentőséggel bíró városka, három tájegység, Lika, Bosznia és Dalmácia határán fekszik. A települése első írásos emlékével, mind a horvát, mind a külhoni régi forrásokban, csak a 10. századtól találkozhatunk. I. Kresimir király oklevelében, Tignino-ként, Porfigenész (Bíborban született) VII. Konstantinnál Tenen-ként említik meg. Noha az itteni élet nyomai a neolitikum koráig érnek, s bár a neve valószínűleg illír eredetű, sőt a városkától északabbra található Szpasz (Spas) hegyen létezett egy Ninia nevű római kori kisváros is (amit Sztrabón görög író is megemlézett az ie. 1. században), Knin létrejötté még is csak a horvátság 6. szd. végi, 7. szd. eleji beköltözéséhez köthető, ezért Knint, joggal sorolhatjuk a legrégebbi horvát települések közé (a települést a múltban nevezték Tninum-nak, Tenin-nek, Tin-nek, Thelen-nek, Clin-nek, Tininum-nak, Tenenum-nak és Thenum-nak is).

A horvátság a bejövetelükkor, leginkább a bizánci-gót háborúban elpusztult ősi, római kori települések romjai között települtek meg, s csak később költöztek a már említett Szpasz hegy magaslataira. Knin jelentőségét mutatja, hogy a város és vármegyéje, valamint királyi vára lett a középkori horvát állam központja, ahol maga a horvát király és a horvát főméltóságok éltek. Feltételezhető, hogy az itt felépített, kisebb, ó-horvát templomot Krisztusnak, illetve attribútumának, Salvator-nak (Spasitelj – Megváltó) szentelték, s valószínűleg a Szpasz hegy is innen kaphatta a nevét.

A Kresimir IV. Péter király (1058-1074.) által itt alapított püspökség püspöke is a „horvátság püspöke” (episcopus chroatensis) címet viselte, ami viselőjének kiemelt, sajátos helyzetére utal, a többi, pápai iurisdictio alá eső püspökséghez képest. A hatalmát a Dráváig kiterjesztő püspökségnek, egész Horvátország területén voltak plébániái, javai és birtokai. A knini püspök a király püspökeként, a király kíséretének is tagja volt. Knin két topográfiai elnevezése: Káptalan (Kapitula) és Püspöki (Biskupija) is a horvátság püspökségéhez köthető.

Knin a fejlődésének legvirágzóbb szakaszát, valamint legdicsőbb korszakát, a Szvetoszlávics (Svetoslavić) házbeli, Zvonimir Dmitar király uralkodása (1074-1089.) alatt élte meg. Zvonimirt, 1075. október 4-én, Szolinban (Spli-Solin) koronázták meg. Zvonimir volt az egyetlen olyan király, akit a római pápa koronázott meg, igaz nem személyesen, hanem legátusai, Gebizon és Fulkoin által.

A Zvonimirt megelőző horvát királyok, leginkább Nonában (Nin), Tengerfehérváron (Biograd) és Biać-on (?) székeltek, míg Kninben csak időlegesen tartózkodtak, de Zvonimir, ide tette át a székhelyét, ezért aztán Knint nevezték Zvonimigrad-nak is (kb. Zvonimirváros). Kninből aztán a horvát király könnyedén uralkodhatott Horvátország pannóniai és dalmát területei, valamint a dalmát városok fölött, hisz Zvonimir azon ritka horvát királyok közé tartozott, akik uralkodásukat ésszerűen szervezték meg, egész Horvátországban.

A feltételezések szerint, Zvonimir erőszakos halált halt, a Knintől kb. 9 kilométerrel délkeletre található, ma Biskupijának nevezett településen tartott országgyűlésen (a települést akkoriban, Pet crikvah na Kosovi – kb. Rigómezei Öt-templomnak nevezték). A száborg II. Orbán pápa felhívására hívták össze, hogy a Krisztus sírjáért a szeldzsukokkal harcoló Sándor bizánci császárnak segítséget küldjenek. A horvát szerkesztésű, Dukljan pápa évkönyvében lejegyzett legenda szerint, Dmitar Zvonimirt a saját alattvalói ölték meg. A haldokló Zvonimir átkot szórt a „hűtlen horvátságra”, hogy nyelvük még 900 évig alárendelt legyen. A „jó király” Zvonimir átkáról szóló legenda, aztán a papság segítségével, az egész

nép körében elterjedt, sőt visszhangot vert az irodalomban is (pld. E. Kumič V. Nazor és I. Brešn).

Zvonimir király. J. Kljaković freskója, a Biskupija-i emléktemplomban.

A legendától függetlenül, Zvonimir halála, valóban jelentős hatással járt a korabeli horvát történelemre. Miután Zvonimirnak nem volt örököse, felesége Ilona (aki Szt. László magyar király leánytestvére volt), hosszantartó dinasztikus háborúk után, a horvát trónt fivérének kínálta fel. Igazából ez egy, a Magyar Királlyal kötött perszonáluniós szerződéssé vált, ami több mint 800 évre meghatározta Knin és Horvátország sorsát. Ez időben, a szeldzsukok az Oszmán dinasztia vezetésével, egy hatalmas birodalom megalapításába kezdtek, mely aztán 166 évre, magát Knint is az uralma alatt tartotta. Sőt, Sándor bizánci császár is, a dinasztikus viszályt kihasználva, újból elfoglalta a dalmát városokat, noha viszonylag csak rövid időre.

A fentiek okán, Knin igen gyorsan elvesztette jelentőségét, majd a királyi hatalom meggyöngyülésével, a megerősödő horvát főurak vették át fölötté a hatalmat, sőt egy időre a Subics bánok, majd Nelipics Iván herceg kormányozták magát Horvátországot is.

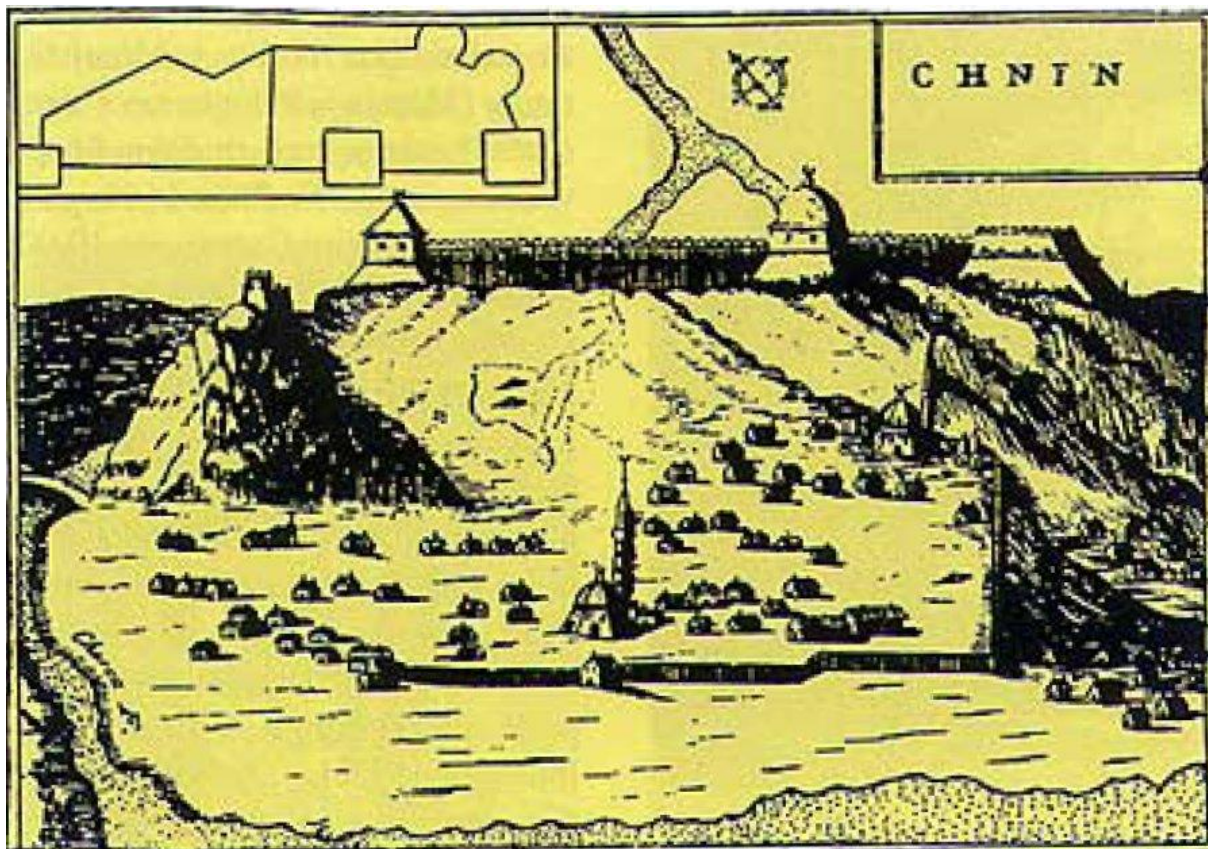
A Knin fölötti Szpasz hegy, 345 m. tszf. és 100 m relatív magasságú. A hegy két részre osztható, a déli, sziklás részen helyezkedik el a knini erőd, míg a másik északi részen egy 300 méter hosszú fennsík található. Ezt a két részt, 1711-ben, a Kaluneric bástya építéskor, mesterségesen választották ketté. Amúgy az északi rész peremén állt egykor az ó-horvát castrum. A várhegyi erőd kiépítése, a 10. századtól a 18. századig folyamatosnak tekinthető. A több részből álló erőd egyes részeit, felvonóhidakkal választották el egymástól. A várhegy legmagasabb, északi részén állt egykor a horvát királyok vára. Hogy ez a vár, hogy nézett ki valaha, azt a számos átépítés és bővítés miatt, ma már nehéz lenne megállapítani. Az tudható, hogy északon volt és délfelé terjeszkedett, hisz az újkori erőd is arra felé nyúlik. Az teljesen biztos, hogy a horvát főnemesek palotái, a királyi kancellária, a püspöki és a királyi palota is a királyi castrumon belül voltak. A castrum mellett, már nagyon korán kifejlődött egy suburbium, egy polgárváros is, melynek lakosai, kézművesek, kőművesek, kovácscok, állandó készenlétben álltak, hogy kielégítsék a királyi udvar szükségleteit, míg a készletek feltöltéséről, részben helyi kereskedők gondoskodtak.

Az erőd első leírása, a 14. századból ered, ekkor „maiores castri Tiniensis”-nek nevezték (kb. a knini, ősi vár). A leírás szerint az ősi várban a király és főnemeseinek a háza volt, itt tartották az országgyűléseket és itt is ítékeztek. A déli, „Magno castro Tiniensis” (kb. Knin nagyobbik vára), a knini királyi jobbágycok lakhelye volt, de háborúk esetén, a knini

Város polgárai is idemenekültek. Az erődnek ezt a részét, nevezik Gariša-nak is, mely valószínűleg a törököktől eredhet.

Miután Velence 1420-ban elfoglalta Dalmáciát, nagy érdeklődést mutatott a knini erőd után is. Ám a Szt. Márk Köztársaság ez irányú kívánsága, nem igen akart gyorsan teljesülni, mert ekkorra már egész Európát, így Knint is a török veszély fenyegette. Miután Bosznia 1463-ban elesett, a török rablócsapatok megkezdték portyázásaikat a knini vidékeken is. Az első betörésüket 1469-ben jegyezték fel. Noha a knini erődöt időközben megerősítették, a polgárváros lakosai mégis tömegével menekültek el, sőt köztük, 1510-ben egy hatalmas pestisjárvány is pusztított. A fentiek, valamint a mind gyakoribb ostromok okán, Knin annyira legyöngült, hogy a török 1522-ben már harc nélkül foglalhatta el.

Knin és erődje a törökkorban.

A mai ismereteink szerint, a knini erőd első ábrázolását a velencei Matteo Pagani által 1525-ben kiadott Dalmácia térképének a szélén találhatjuk. A várat a kép nyugatról ábrázolja, és kivehető a két várrész is, a Lab és Tin, valamint a Borgo di Tina-nak nevezett, váraljai település is. A feltehetően a 14. században felépített Lab, a Szpasz hegy déli szikláján helyezkedik el. A Lab, a horvát vicebán - miután a bán hadvezérként gyakran távol volt - az állami adminisztráció legjelentősebb tisztviselőjének a székhelye volt. A várhegy szűkebb területű északi gerincének egészét elfoglaló, jó néhány kisebb-nagyobb, négyszög alaprajzú, pártázatos tornyokkal ellátott Tin, a bán székhelye volt. A Borgo di Tina (a polgárváros), az ábrázolás szerint, két házacskából áll, melyek a Lab sziklájának aljában kerültek elhelyezésre.

A török veszély miatt, a várat tovább erősítették egy külső várfallal, mely egybe kötötte az addig külön álló két várrészt (kastélyt). A várost is fallal kellett megerősíteni és egy külön árokkal is, ami Krka és a Butižnica folyókat kötötte össze, mely által Knin egy szigetté vált. volna Az összekötő csatorna azonban csak egy mély és széles árokként készült el (egészen a mai vasútállomásig), amit a Krka vize táplált.

A törökök eleinte nem sokat változtattak a knini erődön, különösen az idő alatt, míg a hódításaik sikeresek voltak, ám az egyre gyakoribb velencei veszély okán, mind nagyobb figyelmet szenteltek neki. Miután Foscolo generális 1648-ban egy időre visszafoglalta Knint,

a falak egy részét elbontatta, de a törökök kijavították, sőt tovább erősítették a várat. Albania Lorenzo Dolfín, dalmát providor, velencei generális, azzal kívánta hadvezéri hírére öregbíteni, hogy 1645-ben nekiállt Knin elfoglalásának, ám a kísérlete dicstelen véget ért, mert visszavonulásra kényszerült, sőt tisztségéből is visszahívták. A sikertelen ostrom azonban arra sarkallta a velenceieket, hogy képzett hadmérnököket küldjenek a térségbe, hogy kémekként olyan térképeket és alaprajzokat készítsenek, amelyek megkönnyítik a határ menti török várat elfoglalását. Ennek okán, számos térkép és váralaprajz, többek között Knin városáé is, található ma is a velencei levéltárban. A knini rajzokon, rendszeresen három torony jelenik meg: egy bástyaerőd északon, egy tetővel ellátott, hengeres ágyútorony középen és egy négyzetes, piramisszerű falakkal és pártázattal bíró torony délen. Feltehető, hogy az északi, egy újonnan a törökök által épített torony volt (kb. 1653-ból), a középső, hengeres torony valószínűleg még a törökök előtti időkből maradhatott fenn, míg délen valószínűleg a Lab-nak nevezett erősítés lehetett. A déli torony alatt, a Krka folyó feletti sziklán is van még egy torony, amit később a velenceiek betagoltak a korábbi védelmi rendszerbe, majd Belvedernek nevezték el. Ebből a korból van az erődnek egy leírása is, amit a híres török utazó, Evlija Cselebi készített. Cselebi csak ámuldozni tudott az erőd erősségén és megközelíthetetlenségén. A velenceiek a továbbiakban is számtalanszor megpróbálkoztak Knin elfoglalásával, de Kara Musztafa nagyvezír 1683-as Bécs alatti vereségéig, esélyük sem volt. Azonban, a bécsi győzelem hatására megalakult Szent Liga tagjai összehangolt indítottak a törökök ellen, mely során a török ereje jelentősen és visszavonhatatlanul meggyöngült, így a velenceiek 1688-ban, a hős Jeronim Cornaro 10.000 katonájával már sikeres megostromolhatta Knint és tizennégy nap el is foglalta azt.

A knini erőd mai képe.

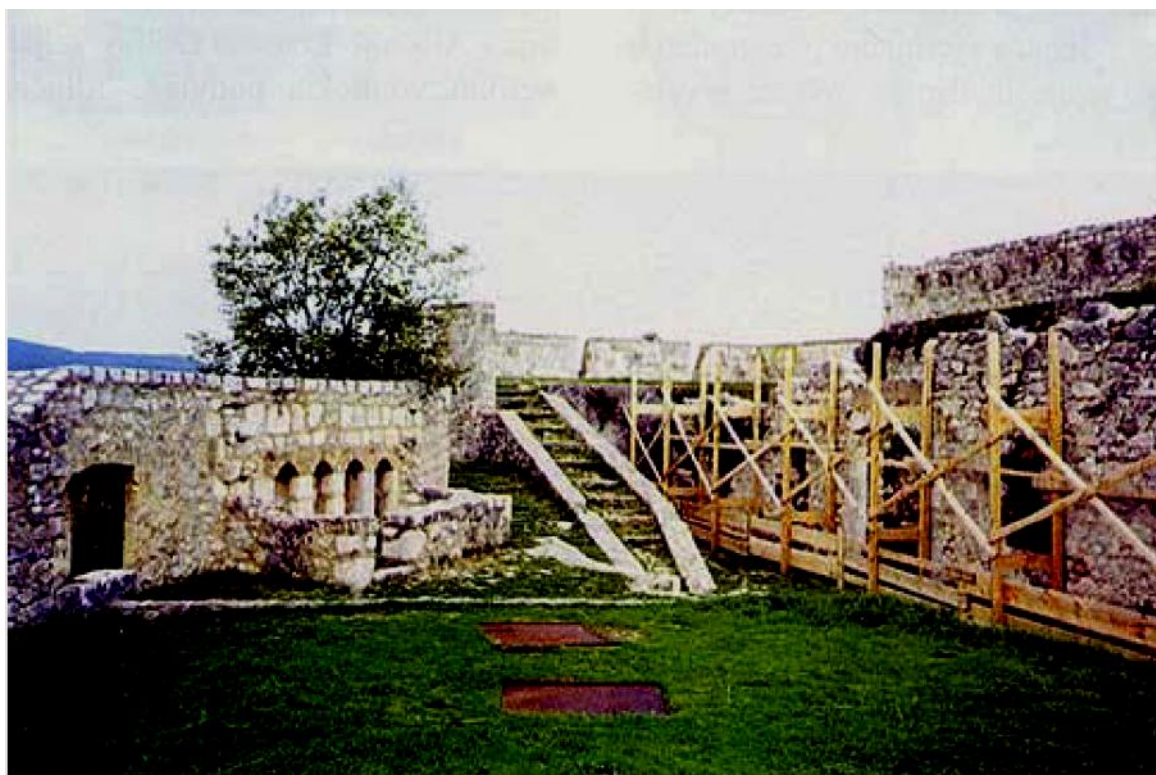
Az 1699-es karlócai békével, Velencéhez csatolták az addig elfoglalt dalmát területeket, így az új velencei-török végvár vonal, egy óra járásnyira tolódott el Knintől. A későbbi háborúkat lezáró pozsareváci békében, a határ újból megállapításra került, melynek vonala a Dinara gerincén Kninig haladt, onnan Vrlik-ig, Sinj-ig, Imotski-ig, aztán Mletković-on és a Žapsko-i hegységen át Klek-ig. Ez a vonal oly annyira megszilárdult, hogy szinte ma is ez képezi Bosznia és Horvátország közti határt.

Miután Knin a knini erőd a velencei-török határon állt, Dalmácia és Levanta legfontosabb erődjei közé sorolták, s a velenceiek benne mindig a legjobban képzett katonaságot állomásoztatták. Ám annak is tudatában voltak, hogy a védelem új igényeinek a

régi, középkori vár védelmi rendszere már nem felelt meg. Ennek okán, megkezdték az új erősítési elemek terveinek kidolgozását, amivel elsősorban Orazio Alberghetti velencei hadmérnököt bízták meg, aki egy Vauban elveinek megfelelő, bástyás erődrendszert tervezett az egész város köré. A tervet azonban teljesen sohasem valósították meg.

Az erőd főkapuja.

A Felsővár erősítéseinek maradványai.

A velenceiek, az ostrom után azonnal megkezdték a sérülések kijavítását, majd nekiláttak az erőd alapjaitól történő rekonstrukciójának. Az erőd területét a terepadottságok figyelembevételével jelentősen kibővítették úgy, hogy mindazon korábbi elemet megtartották, amit a védelem érdekében továbbra is felhasználhattak. Knin városa, de az egész térség is, az építkezések után, egy korszerű erősséget kapott. Az építkezési munkálatokat is igen jó minőségűek lettek, sőt az erőd egyes részeit, különösen a Kalunericát, a keleti falat, a főkapu együttesét és a Balveder vártát, igen kemény, gondosan faragott mészkőből készítették el. A Giovanni Cristoforo Camozzini főépítész és Henrik Karl Sparre generális felügyelete alatt dolgozó velencei szakemberek mellett, az erőd felújításában és kiépítésében számos dalmát építész is közreműködött (többek között a híres trogiri építészcsalád, a Mekanović-ok is). A munkálatok 1668-1715-ig tartottak, s ma is az ekkori építkezések határozzák meg az erőd képét, mivel a későbbi helyőrségparancsnokok, csak javították a már meglévő falakat, esetleg kisebb átalakításokat végeztek a várban.

A Krka hídja a Felsővár egyik lőréséből (balra) és a középsővár részlete (jobbra).

Az erőd alapvetően öt, különálló egységből áll, külön kapuval, amit lőrésekkel és bástyákkal biztosítottak. A vár minden részegységét ellátták vizet biztosító ciszternával, fegyverraktárral, lőportárral, laktanyával és a élelemraktárral. A Felsővárnak börtöne is volt. Az előbbieken okán, az erőd egyes részei, önállóan is működőképesek voltak. A részek északról délnek: felsővár, vagy Knini kastély, Középsővár a Lab kastéllyal (nevezik Korlátnak is, újabban meg Bandierának is), Alsóvár és a Belveder várta. Ezeken kívül, volt még egy, Gradac-nak, vagy Toreta-nak nevezett kisebb torony is a Krka déli hídfője (a hidat ma Atlagicsnak nevezik) fölött is, de ennek mára nyoma sincs. Az újonnan épített falak és az összes kapu is, a velencei providurok, helyőrségparancsnokok neveit kapták. Így az egykori Skradin-i kapuból Loredano kapu lett (ma ez a vár főkapuja), a Boszniai kapuból pedig Cornaro kapuja. A velenceiek intenzíven dolgoztak a környékbéli mocsarak kiszáritásán is, hogy a malária terjedését megakadályozzák, sőt mára eltűnt a Krkino tó is.

A török hódítás megszűnése utáni első dalmát providur, Cornaro arról panaszkodik a velencei szenátusnak írt levelében, hogy Knin termékeny földjei teljesen puszták, műveletlenek és lakatlanok. Ezért, Knin városába és környékére a dalmát hegyeken túli,

horvátokat telepítettek be, a ferences papjaikkal együtt. A határ menti vidékek falvaiba, meg pravoszlávok költöztek be, zömében a boszniai határ túloldaláról.

A knini erőd keletről. Jobbról, balra: Knini kastély, Középsővár, Lab kastély, alatta az Alsóvár, legszélén a Belvedere,

A velencei uralom alatt élő Knin városa abban különbözött a többi, dalmát varostól, hogy velük ellentétben, sohasem bírt szabad királyi városi ranggal, se önkormányzati autonómiával. Az erődváros és a környéke vezetőségének élén a providur (elsőként Antonio Loredano), a várnagy és az erődparancsnok állt. A török veszély megszűnése után, az addig adómentes birtokokat kezdték megadóztatni, ami számtalan felkeléssel járt, úgyhogy a térségben az anarchia vált uralkodóvá.

Az 1797-es Campo Formio-i békével, felszámolták a Velencei Köztársaságot és Knin osztrák, majd francia, majd újra osztrák uralom alá került.

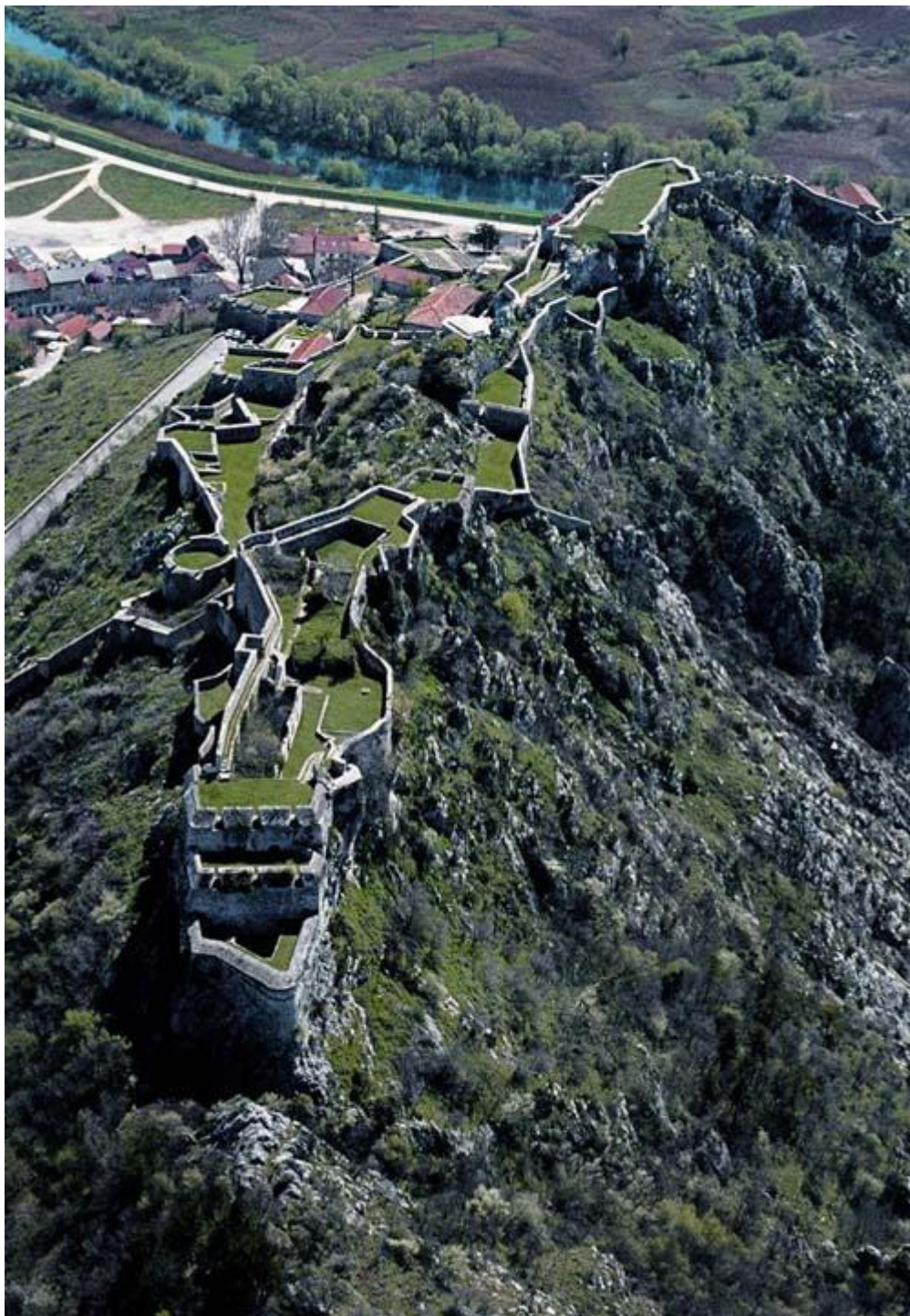
Az I. világháború alatt, Knin és Dalmácia többi része, az Olasz kormány irányítása alá került, majd a rapallói szerződés után, a Szerb-Horvát-Szlovén királysághoz csatolták.

A II. Világháború alatt a várat először az olasz, majd a német hadsereg vette birtokba, s szolgált katonai táborként, de börtönként is. A vár és a város geostratégiai jelentőségét mutatja, hogy 1944. november 03-tól, december 03-ig komoly csata zajlott a vár falai alatt a németek és a partizánok között.

Az erőd 1995-ig, a szerb paraállam kiképzőközpontjaként és börtönként működött.

...

A knini erőd, ma a Horvát Köztársaság legmagasabb, nullakategóriás műemléke. Az erőd 470 m hosszú, a legszélesebb része 110 m, a falak teljes hossza 2 km, s helyenként 20 m magas.

Knin, Az erőd északról, előtérben a Knini kastély együttese, míg a háttérben a Lab kastély tömbje látszik

A közelmúltban magunk is felkerestük és megtekintettük ezt az érdekes erődöt, mely során végigjárhattuk az erőd minden részét. A Felsővár (nevezik még Knini kastélynak is), északi részén található fal paláston, még jól megfigyelhetők azok az apró, szabálytalan kövekből épített maradványok, amilyenekkel a legrégebbi ó horvát templomnál találkozhatunk. A palástfal többi része, valószínűleg a Subicsok és a Nelipicsek, valamint a

törökök idejében épülhetett. A velenceiek ezt a részt észak felé jelentősen kibővítették, egy háromplatformos bástyaszerűséggel. Különösen érdekes az itteni, Kalunericának nevezett rész kazamatarendszere. Szembetűnő ennek az erődrésznek a romos állapota, sőt az egykori kaszárnyaépületet is ideiglenes faállványzattal óvják.

A Középsővár, valamivel mélyebben fekszik. A területére bemenni az Alsóvárból, a Krétai (Kandija) vártán keresztül, a Grimani bástya erős kapuján át lehet. A törökök előtti időkben, a Középsővárat Garišta-nak nevezték. A várrészt, a Grimani bástya mellett, az északkeleti részen egy kerek bástyatorony, aztán a Pasqualigo és az Új Kréta várta, míg nyugaton a Szt. Cecil várta védte. A középső várban található még kétszersültraktár, fegyverszertár, lőportár és fegyvertár is.

A Lab kastély, vagy Korlát, vagy Bandiera, az Alsóvár alakuló tere fölötti magaslaton helyezkedik el. Az erődnél eme legmagasabb, de legkisebb részén, semmilyen épület sem maradt fenn, noha a középkor folyamán ilyenek léteztek itt, de idővel az egészet egy tűzvérségi platformmá alakították át. A közelmúltban ide állították fel a már messziről jól látható országzászlót, s ezért is nevezik mostanában Bandiera-nak. A Lab területére egy lépcsőzeten át juthatunk az Alsóvárból, illetve a Belvedere várta területéről.

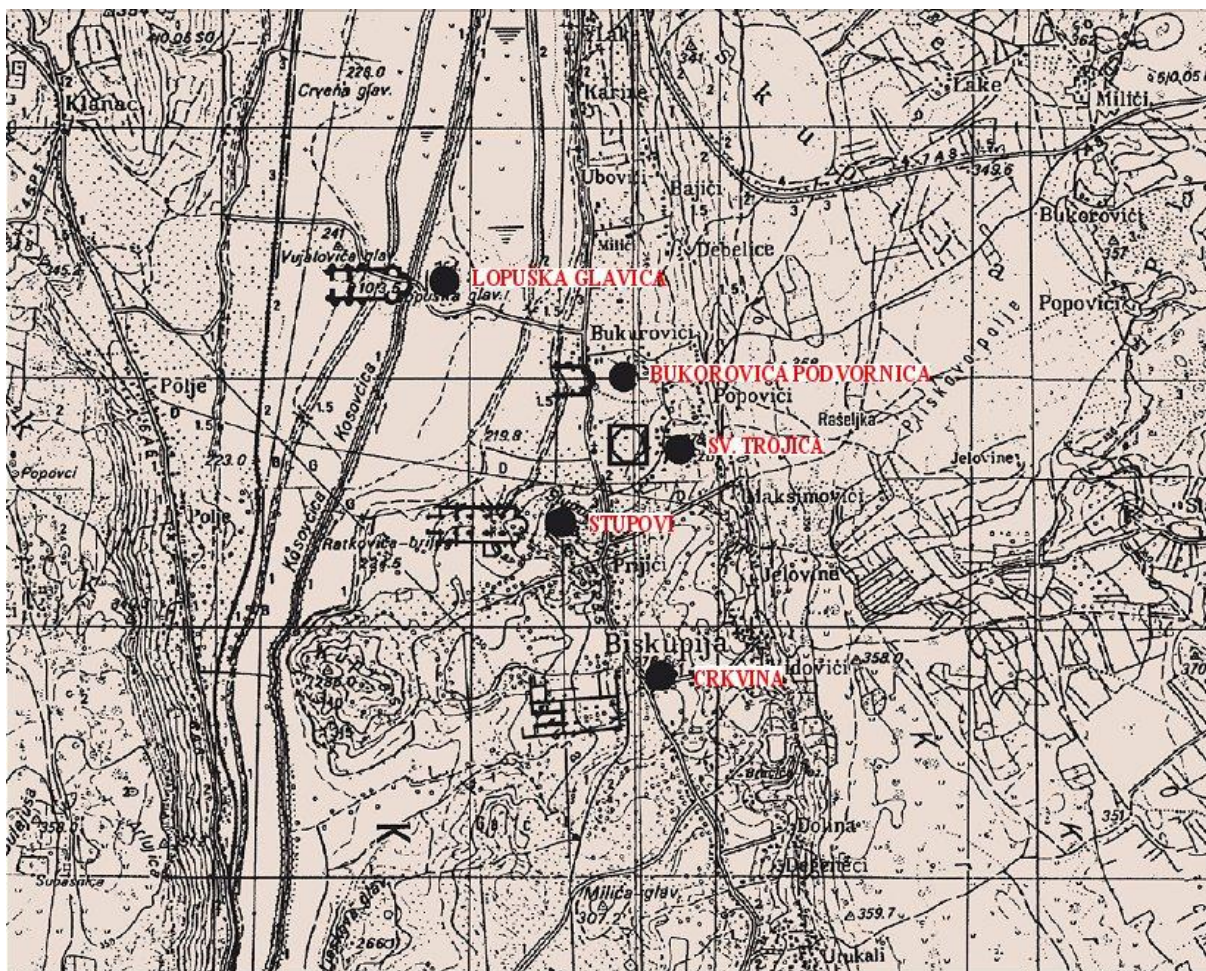
A velenceiek, különösen az Alsóvárat újjították meg. Az itteni főkapu védelmi rendszere teljesen fennmaradt: a kapu védelmi elemei, az őrhelyek, a Pisani bástya, a várkapu barokk kőportálja, a vaslapokkal borított kapuszárnyak, a kapu előtti árok és a rajta átvezető fahíd. Van itt még egy harapófogónak nevezett falrendszer, aztán a Vedrano bástya, a pékházzal, kovácsműhellyel, a Szt. Borbála erődtemplommal keretezett alakuló tér. A templomocská mellett van egy harangláb, melynek harangját maga II. János Pál pápa adományozta. A harang minden nap 10:45-kor szólal meg, Knin 1995. augusztus 5-ei felszabadulásának emlékére. A közelben található a kormányzói fegyvertár épülete, mely ma az óvárosi tanácsnak és egy múzeumnak ad helyet, de van itt egy kaszárnya is melyben ma egy galéria található. A közelben található Fra Lujo Marone, 1995 szeptemberében emelt emlékműve. Az alsó vár szép rendezett hatást mutató élményét erősen lerontja a terület közepén összeállított tribün képe.

A Krka folyó szűk völgye fölé meredő sziklákon fekszik az erőd délnyugati részén kiépített Belvedere várta, az erőd legújabb része. E részbe egy mély árkon átvezető felvonóhídon keresztül lehet bejutni. A Belvedere kapuját a Belvedere bástya, az Emo fél bástya és jó néhány lőréses, mellvédes fal oltalmazta. A Belvedere területén két kaszárnya egy kórházépület, benne a Knini múzeum, helyezkedik el.

...

Mindezek után, csak Knin közvetlen és tágabb környezetének a bemutatása maradt vissza, mely régészeti leletekben kivételesen gazdagnak tekinthető, egészen a neolittól (különösen a Szpasz hegy lábánál), a római koron át (Kistanja település mellett, Burnum tábor). át a legkorábbi, ó horvát időszakig. A legfontosabb ó horvát lelőhely mindenképpen Knin, Káptalan (Kapitula) negyede és a gyakran említett Biskupija települése, ahol 5 templomot sikerült beazonosítani. A Crkvina nevű topográfiai ponton található a Szt. Mária templom maradványai, a Stupovi ponton, a Szt. Cecilia háromhajós bazilika romjai, a Bukorovića podvornica ponton egy egyhajós templom maradványait, a Lopuska glavica ponton egy templom és temetője maradványai vannak, míg a Sv. Trojica pontot még nem kutatták meg, mivel itt egy pravoszláv templom áll jelenleg is.

Számos templomrom található másutt is, pld.: Golubić Uzdolje, Orlić Plavno és Mokro Polje településeknél. Sajnos, az 1424-es tatárjárás és az 1522-es török hódítás során, a cetini Szt. Üdvözítő (Sv. Spasa) templom kivételével, az összes ó horvát emléket megsemmisítették.

Biskupija a környékbeli templomromok feltüntetésével.

Itt érdemes megjegyezni, hogy Knin tágabb környezetében, a Kistanja közeli Čučevo falunál, a Krka folyó szűk völgye fölött, egy hatalmas sáncvár nyomai találhatók, mely Subics gróf erősített tábora volt. A várat 1522-ben elfoglalták a törökök, majd visszavonulásukkor lerontották. A túlparton Nečven település fölött is egy ősi vár romjai vannak, melynek egykor a Nelipicsek voltak az urai.

...

Forrás: Branko Nadilo, a „Građevinar” címet viselő folyóirat 53. évfolyam (2001.) 10. szám.

Fordította/összeállította és kiegészítette: Szatanek.jozsef

Megjegyzés: A fordítás nem teljes, mivel egyes, az erődhöz szorosan nem kapcsolódó részek kihagyásra kerültek